

Paweł TREFLER*

**WIODĄCE INSTYTUCJE
WSPÓŁPRACY MIĘDZYREGIONALNEJ I TRANSGRANICZNEJ
W REGIONIE CONO SUR (STOŻKA POŁUDNIOWEGO)**

*Leading Institutions of Interregional and Cross-Border Cooperation
in the Southern Cone Region*

Streszczenie:

W artykule omówiono kwestie współpracy międzyregionalnej i transgranicznej w regionie Stożka Południowego. Przybliżono genezę i płaszczyznę organizacyjną tej współpracy. Przywołano jej cechy charakterystyczne i perspektywy dalszego rozwoju. Ukazano rolę Mercosur w procesie promowania współpracy międzyregionalnej i transgranicznej, oraz przedstawiono źródła jej finansowania. Wskazano na rolę Unii Europejskiej jako punktu odniesienia dla inicjatyw współpracy międzyregionalnej i transgranicznej w regionie Stożka Południowego.

Słowa kluczowe: Ameryka Łacińska, region Stożka Południowego, współpraca międzyregionalna i transgraniczna, organizacje międzynarodowe i regionalne, jednostki samorządu terytorialnego, Unia Europejska.

Abstract:

This article discusses the issues of interregional and cross-border cooperation in the Southern Cone region. The origin and the organizational scope of this cooperation is explained. The discussion shows the characteristics and prospects for its further development together with the role of Mercosur in the process of promoting interregional and cross-border cooperation. The sources of its funding are also exposed. Another undertaking in the work is to indicate the role of the European Union as a reference point for initiatives and cross-border interregional cooperation in the Southern Cone region.

Keywords: Latin America, Southern Cone region, interregional and cross-border cooperation, international and regional organizations, local government units, European Union.

Wstęp

Zagadnienia współpracy międzynarodowej i integracji państw Ameryki Łacińskiej doczekały się już kilku szerszych opracowań w języku polskim. Przede wszystkim mowa tu o monografii Wiesława Dobrzyckiego pt. *System Międzyamerykański*, która ukazała się w 2002 roku oraz wydanej w 2007 roku pracy zbiorowej pod redakcją naukową Marcina F. Gawryckiego pt. *Procesy integracyjne w Ameryce Łacińskiej*. Informacje o międzynarodowych organizacjach rządowych

* Paweł Trefler – doktor nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce, latynoamerykanista (Uniwersytet Jagielloński). Wicedyrektor Instytutu Stosunków Międzynarodowych i Polityki Regionalnej Państwowej Wyższej Szkoły Wschodnioeuropejskiej w Przemyślu. Sekretarz redakcji czasopisma *Anuario Latinoamericano – Ciencias Políticas y Relaciones Internacionales*.

(IGOs) w regionie latynoamerykańskim można znaleźć w wielu opracowaniach dotyczących procesów integracji międzynarodowej na świecie¹. Wciąż jednak brakuje większej ilości publikacji – i to nie tylko w polskiej literaturze przedmiotu – przybliżających kwestie współpracy międzyregionalnej i transgranicznej w Ameryce Łacińskiej. Wynika to z faktu, że ustrukturyzowana międzynarodowa współpraca subpaństwowych jednostek terytorialnych jest w tym regionie zjawiskiem stosunkowo nowym. Podczas gdy w Europie Zachodniej ma ona już ponad pięćdziesięcioletnią tradycję², jest powszechna i w znacznym stopniu zinstytucjonalizowana, za Oceanem Atlantyckim zaczęła się na dobre rozwijać dopiero w połowie lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku. W związku z tym celem niniejszego artykułu jest przedstawienie pokrótce genezy współpracy terytorialnej, a następnie zaprezentowanie instytucji tejże współpracy i najważniejszych instrumentów jej finansowania w regionie Stożka Południowego, obejmującym takie państwa, jak: Chile, Argentynę, Paragwaj, Urugwaj i część Brazylii (południowe stany Rio Grande do Sul, Santa Catarina, Paraná, Mato Grosso do Sul). Państwa te tworzą regionalny blok gospodarczo-polityczny – Wspólny Rynek Południa (Mercosur – Mercado Común del Sur), który, obok Wspólnoty Andyjskiej (CAN – Comunidad Andina)³, w pierwszej dekadzie XXI wieku podjął pewne inicjatywy na rzecz wsparcia współpracy międzyregionalnej i transgranicznej.

Z uwagi na ograniczoną objętość artykułu, teoria integracji międzynarodowej, regionalizmu i regionalizacji nie zostanie tu szerzej omówiona. Ponadto, zagadnienia te stanowią przedmiot licznych opracowań; w tym miejscu należy jednak przybliżyć podstawowe pojęcia stosowane w artykule.

Współpracę międzyregionalną będziemy ujmować jako „partnerską współpracę niegraniczających bezpośrednio ze sobą jednostek, jak również uczestnictwo w międzynarodowych zrzeszeniach i instytucjach jednostek lokalnych i regionalnych”⁴. Jeżeli ta współpraca dotyczy regionów sąsiadujących ze sobą przez granicę państwową, to mamy do czynienia ze współpracą transgraniczną. Jej istotą jest

¹ Zob. np.: E. Latoszek, M. Proczek, *Organizacje międzynarodowe we współczesnym świecie*, Warszawa 2006 lub T. Łoś-Nowak (red.), *Organizacje w stosunkach międzynarodowych. Istota, mechanizmy działania, zasięg*, Wrocław 2004.

² Pierwszy region transgraniczny powstał w Europie w 1958 roku na granicy Holandii i Republiki Federalnej Niemiec (dzisiejszy EUROREGIO).

³ Zob. S. Ramírez, „Las Zonas de Integración Fronteriza de la Comunidad Andina. Comparación de sus alcances”, *Estudios Políticos*, no. 32, enero-junio de 2008, <http://revistaestudios-politicos.udea.edu.co/index.php/estudiospoliticos/article/view/1251> (dostęp: 08.09.2014).

⁴ W. Toczyński (red.), *Międzynarodowa współpraca regionów*, Uniwersytet Gdański, Gdańsk 1998, s. 55.

„stworzenie transgranicznej sieci powiązań na szczeblu regionalnym i lokalnym, umożliwiającej kooperację w zakresie gospodarki i infrastruktury, a także pomoc w rozwiązywaniu codziennych problemów granicznych między sąsiadami”⁵.

Geneza współpracy terytorialnej w regionie Stożka Południowego

Lata 1982-1986 okazały się przełomowe w historii regionu Stożka Południowego. Impulsem dla daleko idących zmian (demokratyzacji) była przegrana przez Argentynę wojna o Falklandy/Malwiny z Wielką Brytanią. Wybuch tego konfliktu zbrojnego przypieczętował koniec „zimnej wojny” w tym regionie świata. W kontekście regionalnej integracji ważniejsze było jednak zbliżenie Argentyny i Brazylii, które – przy zachowaniu wszelkich proporcji – pod względem znaczenia można przyrównać do poprawy stosunków między Francją a Niemcami. Przypieczętowaniem dynamicznego procesu zacieśniania argentyńsko-brazylijskich relacji gospodarczych, politycznych i wojskowych, zainicjowanego w połowie lat osiemdziesiątych, było podpisanie 6 lipca 1990 roku *Protokołu z Buenos Aires*, który mówił o perspektywie utworzenia przez Argentynę i Brazylię wspólnego rynku w terminie do 31 grudnia 1994 roku. Do projektu tego dołączyły wkrótce Paragwaj i Urugwaj, co spowodowało sygnowanie 26 marca 1991 roku w Asunción traktatu ustanawiającego Mercosur (*Traktat z Asunción*).

W latach dziewięćdziesiątych współpraca w ramach Mercosur rozwijała się dynamicznie. Pojawiały się opinie, że ta organizacja będzie nie tylko wspólnym rynkiem, ale przerodzi się w południowoamerykański odpowiednik Unii Europejskiej. Te prognozy nie spełniły się jednak, ponieważ w Mercosur (w odróżnieniu od Unii Europejskiej) brakowało choćby minimum społecznej partycypacji, która stanowi niezbędny czynnik pogłębionej i trwałej integracji międzynarodowej⁶.

Gdy pod koniec lat dziewięćdziesiątych region Stożka Południowego, a zwłaszcza Argentynę, dotknął poważny kryzys gospodarczy, który siłą rzeczy wpłynął na ograniczenie handlu w ramach Mercosur⁷, organizacja ta zaczęła prze-

⁵ M. Greta, *Euroregiony a integracja europejska. Wnioski dla Polski*, Uniwersytet Łódzki, Łódź 2003, s. 39.

⁶ Marginalną rolę w Mercosur odgrywała powołana w 1994 roku Połączona Komisja Parlamentarna (CPC – Comisión Parlamentaria Conjunta) – poprzedniczka Parlamentu Mercosur (Parlasur). Na jej forum mogli wypowiadać się politycy, prezentując interesy swoich okręgów wyborczych (regionów), ale CPC nie posiadała żadnej mocy decyzyjnej.

⁷ Najgłębszy kryzys wymiany handlowej w ramach Mercosur miał miejsce w 2002 roku.

żywać bardzo trudne chwile. Pojawiło się wówczas wiele krytycznych głosów na temat dalszego sensu istnienia tej organizacji, które wzięto pod uwagę, co w pewnym stopniu pozwoliło na przełamanie impasu i nakreślenie nowej wizji rozwoju Mercosur.

Przede wszystkim postanowiono wzmocnić polityczny i społeczny wymiar integracji regionalnej (poszerzyć obszar jej zainteresowania). Wiązało się to z koniecznością zredukowania deficytu demokracji w procesie decyzyjnym Mercosur poprzez wprowadzenie mechanizmów umożliwiających partycypację społeczną. W proces integracji w ramach Mercosur zaczęli się zatem angażować zupełnie nowi aktorzy (m.in. jednostki samorządu terytorialnego), czego przejawem było utworzenie dwóch organów – w 2004 roku Forum Konsultacyjnego Gmin, Stanów Federalnych, Prowincji i Departamentów Mercosur (FCCR – Foro Consultivo de Municipios, Estados Federados, Provincias y Departamentos del Mercosur), które po raz pierwszy zebrało się 18 stycznia 2007 roku, a w 2005 roku – Parlamentu Mercosur (Parlasur), którego pierwsza sesja miała miejsce 7 maja 2007 roku w Montevideo, gdzie znajduje się jego siedziba.

FCCR, którego poprzednikiem było powołane w 2000 roku Specjalne Zgromadzenie Gmin i Intendencji (REMI – Reunión Especializada de Municipios e Intendencias), jest organem konsultacyjnym Mercosur do spraw kształtowania modelu współpracy międzyregionalnej i transgranicznej. 20 czerwca 2008 roku FCCR i Parlasur porozumiały się w sprawie wymiany doświadczeń, wskazówek i informacji odnośnie integracji regionalnej⁸. Poziom partycypacji społecznej w Mercosur – nie bez problemów, o których poniżej – powoli się podnosi. Niedawno ścisłą współpracę z Parlasur nawiązała utworzona w 1999 roku Unia Parlamentarzystów Mercosur (UPM – Unión de Parlamentarios del Mercosur), w skład której wchodzi deputowani legislatyw prowincjonalnych, stanowych i departamentalnych z Brazylii, Paragwaju, Urugwaju, Argentyny i Chile⁹.

Nie ulega wątpliwości, że rozwój współpracy międzyregionalnej i transgranicznej w regionie Stożka Południowego to głównie zasługa relacji dwustronnych i wielostronnych. Mercosur – jako organizacja integracji regionalnej – przez

⁸ J.L. Rhi Sausi, N. Oddone, „Cooperación e integración transfronteriza en América Latina y el MERCOSUR”, w: L. Maira (ed.), *La política internacional subnacional en América Latina*, Libros del Zorzal, Buenos Aires 2010, ss. 71-72.

⁹ *Bloque Argentino de la Unión de Parlamentarios del MERCOSUR (BAUPM)*, Diputados de Santa Fe 2014, <http://www.diputadosantafe.gov.ar/actividad-legislativa/comisiones/comisiones-especiales/bloque-argentino-de-la-union-de-parlamentarios-del-mercosur-baupm> (dostęp: 08.09.2014).

dekadę swojego istnienia nie podejmował praktycznie żadnych inicjatyw na rzecz pobudzania współpracy terytorialnej. Jej głównymi rzecznikami są przede wszystkim Argentyna i Brazylia. Paragwaj i Urugwaj, z uwagi na zdecydowanie mniejszy potencjał ludnościowy i gospodarczy, a także niski stopień decentralizacji (są to państwa unitarne), zazwyczaj jedynie przyłączają się do zainicjowanych przez swoich większych sąsiadów projektów.

Pierwsze próby zainicjowania współpracy międzyregionalnej i transgranicznej miały miejsce już w latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku. Inicjatywy te napotykały jednak w regionie Stożka Południowego na zdecydowany opór ze strony środowisk nacjonalistycznych, które, oddziałując na kręgi decyzyjne wojskowych i wojskowo-cywilnych dyktatur, forsowały koncepcję samowystarczalności gospodarczej państwa. Współpraca terytorialna z formalnego punktu widzenia była zatem wykluczona. Choć Brazylia i Argentyna to państwa o ustroju federalnym, to jednostki samorządu terytorialnego, zwłaszcza pod rządami wojskowych, nie miały zbyt wiele swobody, a już na pewno nie posiadały uprawnień do nawiązywania współpracy międzynarodowej. Poza tym nikt w sposób konsekwentny i na szerszą skalę nie przejawiał inicjatywy w tym kierunku¹⁰. Monopol na prowadzenie polityki zagranicznej był zastrzeżony dla władz federalnych, które traktowały regiony przygraniczne przede wszystkim jako przestrzeń potencjalnego konfliktu zbrojnego (bufor bezpieczeństwa). Funkcją granicy państwowej miało być tylko i wyłącznie stanowienie nieprzekraczalnej bariery utrudniającej wymianę gospodarczą, kulturalną czy też przemieszczanie się ludności. Z tego względu w regiony przygraniczne zwykle nie inwestowano, skazując je tym samym na wegetację. Ta sytuacja zaczęła ulegać zmianie wraz z wyłonieniem się rządów cywilnych, dla których granice stały się przeszkodą w rozwoju gospodarczym, opartym na paradygmacie konkurencyjności w warunkach globalizacji i liberalizacji gospodarki światowej. Pierwsze inicjatywy, które miały na celu zmianę funkcji granic, szły zatem w kierunku usprawnienia ich przekraczania, a to wymagało m.in. przygotowania odpowiedniej infrastruktury i współpracy na rzecz właściwego uregulowania ruchu granicznego.

¹⁰ Por. A. Carlino, F. Veiravé, „Buscando moderat los efectos de la globalización. La Provincia del Chaco y su participación en distintas Organizaciones subregionales”, *Revista de la Facultad de Ciencias Económica*, año 1, no. 1, diciembre 2003, <http://eco.unne.edu.ar/revista/01/06.pdf> (dostęp: 02.09.2014).

Instytucje współpracy międzyregionalnej i transgranicznej w regionie Stożka Południowego

Oficjalnie możliwość nawiązywania współpracy międzynarodowej przez jednostki samorządu terytorialnego utworzyła się w przypadku Brazylii w 1988 roku, a Argentyny – w 1994 roku. Wtedy w konstytucjach tych państw znalazły się stosowne zapisy¹¹. W efekcie w 1995 roku doszło do zinstytucjonalizowania, trwającej już od połowy lat osiemdziesiątych kooperacji między utworzoną w 1984 roku Regionalną Komisją Handlu Zagranicznego Północnego Wschodu Argentyny (CRECENEA Litoral – Comisión Regional de Comercio Exterior del Nordeste Argentino), która zrzesza prowincje Chaco, Corrientes, Formosa, Entre Ríos, Santa Fe i Misiones, a brazylijską, powołaną w 1961 roku, Radą ds. Rozwoju i Integracji Południa (CODESUL – Conselho de Desenvolvimento e Integração Sul), która pierwotnie grupowała stany Rio Grande do Sul, Santa Catarina i Paraná, a od 1992 roku także stan Mato Grosso do Sul. CRENEA Litoral-CODESUL obejmuje obszar 1,5 mln km², zamieszkały przez 32 mln osób¹². Obecnie organizacja ta stanowi najważniejsze forum współpracy międzyregionalnej w regionie Stożka Południowego, które posiada stałe organy – Forum Gubernatorów, Wspólną Subregionalną Komisję Parlamentarną i Grupy Integracji Tematycznej¹³.

Zakres współpracy regionów w ramach CRECENEA Litoral-CODESUL jest bardzo szeroki. Obejmuje wspólne wysiłki na rzecz zwiększenia konkurencyjności tej części Ameryki Południowej w globalnej gospodarce, ale także m.in.: usprawnienia obsługi ruchu granicznego, wspólne projekty infrastrukturalne, działania na rzecz podniesienia poziomu bezpieczeństwa i wzmocnienia obrony cywilnej, projekty edukacyjne (np. szkoły dwujęzyczne), kulturowe, naukowe, technologiczne, rozwój turystyki i ochronę środowiska. Przedstawiciele tej organizacji mają możliwość uczestnictwa w pracach grup roboczych Mercosur, a także w innych międzynarodowych forach współpracy regionalnej, np. Konferencji Peryferyjnych

¹¹ Por. A. Gallo Yahn Filho, „Integração regional e governos subnacionais: a construção de uma agenda para o foro Consultivo de municípios, estados federados, províncias e departamentos do Mercosul”, *Revista de Ensaios dos Cursos de Relações Internacionais e Economia (RECRIE)*, vol. 1, 2009, <http://www3.fsa.br/propex/recr/numero1/recrietexto72009.pdf> (dostęp: 02.09.2014).

¹² A. Carlino, F. Veirave, *Buscando moderat...*, op. cit.

¹³ M. Ferrero, „La glocalización en acción: regionalismo y paradiplomacia en Argentina y el Cono Sur Latinoamericano”, *Revista Electrónica de Estudios Internacionales*, no. 10, 2006, s. 14, <http://www.reei.org/index.php/revista/num11/articulos/glocalizacion-accion-regionalismo-paradiplomacia-argentina-cono-sur-latinoamericano> (dostęp: 03.09.2014).

Regionów Nadmorskich Europy (CPMR – Conference of Peripheral Maritime Regions of Europe). Oficjalną współpracę z CRECENEA Litoral-CODESUL planują także nawiązać paragwajskie departamenty Ñeembucú, Misiones, Itapúa, Canindeyú i Alto Paraná¹⁴.

Innym ważnym forum współpracy międzyregionalnej i transgranicznej, w którym uczestniczą jednostki samorządu terytorialnego państw regionu Stożka Południowego jest Strefa Integracji Środkowego Zachodu Ameryki Południowej (ZICOSUR – Zona de Integración del Centro Oeste de América del Sur). W jej skład wchodzi prowincje Argentyny (Catamarca, Chaco, Corrientes, Formosa, Misiones, Santiago del Estero, Tucumán, Salta, Jujuy), brazylijski stan Mato Grosso do Sul, chilijskie regiony (Arica i Patrinacota, Tarapacá, Antofagasta, Atacama), peruwiańskie prowincje (Arequipa, Moquegua, Puno, Tacna), boliwijskie departamenty (Beni, Chuquisaca, Cochabamba, Ouro, Pando, Potosí, Santa Cruz, Tarija) i cały Paragwaj. Strefa stanowi obszar peryferyjny w stosunku do najważniejszych centrów gospodarczych Mercosur o łącznej powierzchni 3,6 mln km², zamieszkały przez 30 mln osób¹⁵, ale bogaty w strategiczne surowce (gaz ziemny, ropa naftowa i minerały). Inicjatywa współpracy w tym regionie Ameryki Południowej pojawiła się już w 1977 roku, kiedy przedsiębiorcy utworzyli Międzyregionalną Grupę Przedsiębiorców Środkowego Zachodu Ameryki Południowej (GEICOS – Grupo Empresarial Interregional del Centro-Oeste Sudamericano). Na początku lat dziewięćdziesiątych w prace GEICOS włączyły się władze regionalne, co skutkowało wyłonieniem się w 1997 roku ZICOSUR. Główne organy ZICOSUR to Zgromadzenie Władz, Komitet Gubernatorów i Sekretariat Wykonawczy z komisjami ds. międzynarodowych, infrastruktury i usług, produkcji i handlu, turystyki, kultury, edukacji, środowiska naturalnego, energii i rozwoju społecznego¹⁶. Celem ZICOSUR jest – podobnie jak w przypadku CRECENEA Litoral-CODESUL – podniesienie poziomu konkurencyjności regionu Środkowego Zachodu Ameryki Południowej w światowej gospodarce m.in. poprzez wzmacnianie regionalnych więzi gospodarczych, społecznych i kulturalnych oraz rozwój infrastrukturalny (transgraniczne osie komunikacyjne). W 2009 roku w działalność ZICOSUR zaangażował się Paragwaj. W tym samym roku ZICOSUR nawiązał ścisłą współpracę z CODESUL.

¹⁴ J.L. Rhi Sausi, N. Oddone, *Cooperación e integración...*, op. cit.

¹⁵ *Que es ZICOSUR*, ZICOSUR 2014, http://www.zicosur.org.ar/Nueva_ZICOSUR/espanol/index1.php?pag=descripcion (dostęp: 03.09.2014).

¹⁶ *Organización Institucional*, ZICOSUR 2014, http://www.zicosur.org.ar/Nueva_ZICOSUR/espanol/index1.php?pag=organizacion (dostęp: 04.09.2014).

Ciekawym przykładem współpracy międzyregionalnej w regionie Stożka Południowego jest także region-sieć „Cztery Motory dla Mercosur” (CME – Cuatro Motores para el Mercosur). W tej formie od 17 listopada 2008 roku kooperują ze sobą paragwajski departament Alto Paraná, argentyńska prowincja Córdoba, brazylijski stan Paraná i urugwajski departament Rivera. Pomysłodawcą tej współpracy był gubernator stanu Paraná, Roberto Requião de Mello e Silva, którego zainspirowały władze francuskiego regionu Rodan-Alpy, wchodzącego w skład regionu-sieci „Cztery Motory dla Europy” – pierwowzoru CME¹⁷. Stan Paraná i Córdoba łączy to, że stanowią one bardzo ważne w skali całej Ameryki Południowej ośrodki przemysłu rolno-spożywczego, metalowego i motoryzacyjnego¹⁸. Poza tym w Córdoba, która jest najważniejszym po Buenos Aires ośrodkiem akademickim Argentyny, znajdują się znaczące ośrodki innowacji. Córdoba była też jedną z pierwszych prowincji Argentyny, która otworzyła się na współpracę międzynarodową. Jeżeli chodzi o kwestię włączenia do współpracy stanu Paraná i prowincji Córdoba departamentów Alto Paraná i Rivera, to brano głównie pod uwagę ich przygraniczne położenie. Poza tym w pierwszym z tych departamentów, którego stolicą jest Ciudad del Este w regionie Triple Frontera, funkcjonują stosunkowo dobrze rozwinięte sektory informatyczny i elektroniczny¹⁹.

Wśród organizacji współpracy/integracji subpaństwowych jednostek terytorialnych największe zaangażowanie w proces integracji regionalnej pod egidą Mercosur wykazuje sieć Mercociudades (z hiszp. – gminy miejskie Mercosur). To właśnie miasta są prekursorami współpracy transgranicznej w regionie Stożka Południowego i zaangażowania jednostek samorządu terytorialnego w proces integracji regionalnej w ramach Mercosur. Regiony preferują bowiem – jak już wyżej wspomniano – współpracę dwu- i wielostronną, nie angażując się zbytnio na forum Mercosur.

Rozważając rolę miast, należy zacząć od poziomu najbardziej lokalnego – tzw. granicznych miast bliźniaczych (miasta rozdzielone granicą państwową). Często funkcjonują one w zasadzie jako jeden organizm miejski, w którym już od dawna siłą rzeczy prowadzona jest mniej lub bardziej sformalizowana i intensywna wymiana gospodarcza, kulturalna i społeczna oraz podejmowane są próby koordy-

¹⁷ Region-sieć „Cztery Motory dla Europy” został zawiązany w 1988 roku przez land Badenia-Wirtembergia, wspólnotę autonomiczną Katalonii oraz regiony Lombardia i Rodan-Alpy.

¹⁸ Zarówno w stanie Paraná, jak i prowincji Córdoba są zlokalizowane fabryki koncernu Renault.

¹⁹ J. Pere Plaza i Font, „Los Cuatro Motores para el Mercosur. Un ejemplo de difusión de ideas”, *Revista Parlamentaria de la Asamblea de Madrid*, no. 29, diciembre 2013, <http://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=4625496> (dostęp: 04.09.2014).

nacji projektów infrastrukturalnych. Najbardziej znany przykład tego typu połączonego organizmu miejskiego – w skali całej Ameryki Łacińskiej – to wielokulturowy region trójstyku granic rzecznych Argentyny, Brazylii i Chile (Triple Frontera)²⁰. Sąsiadują tam ze sobą, połączone mostami międzynarodowymi, trzy miasta – kosmopolityczne Foz do Iguacu (Brazylia – 255 tys. mieszkańców), chaotyczna aglomeracja Ciudad del Este (Paragwaj – 516 tys. mieszkańców)²¹ i turystyczne Puerto Iguazú (Argentyna – 33 tys. mieszkańców). Są one oddzielone od siebie rzeką Paranà i jej dopływem Iguazú. Terytorium to ma ogromne znaczenie gospodarcze (kluczowe dla Paragwaju²²), turystyczne (bliskość słynnych i pięknych wodospadów na rzece Iguazú) i ekologiczne (bioróżnorodność i ogromny rezerwar wody pitnej). Triple Frontera to prawdziwe południowoamerykańskie laboratorium współpracy transgranicznej w różnych dziedzinach²³.

Sieć Mercociudades jest wzorowana na utworzonym w 1986 roku przez prezydentów Barcelony, Birmingham, Frankfurtu nad Menem, Lyonu, Mediolanu i Rotterdamu stowarzyszeniu dużych miast europejskich Eurocities. Mercociudades założyli w 1995 roku władze stolic Paragwaju i Urugwaju oraz argentyńskich miast – Rosario, La Platy, Córdoba, Buenos Aires – i brazylijskich – Florianópolis, Porto Alegre, Kurytyby, Río de Janeiro, Brasillii oraz Salvadoru. Obecnie sieć ta liczy 286 organizmów miejskich, w tym 40 miast przygranicznych (także chilijskich, boliwijskich, peruwiańskich i kolumbijskich), w których mieszka łącznie ok. 80 mln ludzi, czyli 20% populacji Ameryki Południowej²⁴. Posiada ona stałe organy w postaci: Zgromadzenia Ogólnego Członków, Rady, Sekretariatu Wykonawczego,

²⁰ Zamieszkuje go ok. 70 grup etnicznych, w tym arabscy imigranci z Bliskiego Wschodu, Chińczycy i Koreańczycy.

²¹ Założone w 1957 roku Ciudad del Este to drugie najważniejsze miasto Paragwaju po stolicy Asunción oraz główny ośrodek handlowy Paragwaju. Ustanowiona w latach siedemdziesiątych strefa wolnocłowa w Ciudad del Este generuje ok. 60% PKB tego kraju. Miasto to uważane jest za jedno z najważniejszych miast handlowych na świecie (por. A.N. Sverdlick, „Terrorists and Organized Crime Entrepreneurs in the “Triple Frontier” among Argentina, Brazil, and Paraguay”, *Trends in Organized Crime*, vol. 9, no. 2, Winter 2005. [http://link.springer.com/article/10.1007-2Fs12117-005-1028-6](http://link.springer.com/article/10.1007%2Fs12117-005-1028-6) (dostęp: 09.09.2014).

²² Ciudad del Este jest zlokalizowane w pobliżu ogromnej hydroelektrowni Itaipú na rzece Paranà, która do czasu oddania do użytku hydroelektrowni Trzech Przełomów w ChRL była największym tego rodzaju obiektem na świecie. Energia z Itaipú pokrywa 95% zapotrzebowania Paragwaju, reszta jest sprzedawana do Brazylii, gdzie pokrywa 20% zapotrzebowania całego kraju.

²³ To na granicy paragwajsko-brazylijskiej między Ciudad del Este a Foz do Iguacu, które w 1965 roku zostały ze sobą połączone Mostem Przyjaźni, w 1979 roku utworzono pierwszy w regionie Stożka Południowego komitet graniczny.

²⁴ *Descripción de la Red*, Mercociudades.org 2014, <http://www.mercociudades.org/node/2250> (dostęp: 03.09.2014).

Komitetu Wykonawczego, Stałego Sekretariatu Technicznego i Jednostek Tematycznych. Podejmuje m.in.: kwestie integracji transgranicznej, współpracy międzynarodowej, planowania strategicznego, bezpieczeństwa, rozwoju miejskiego, lokalnego rozwoju gospodarczego, wzmacniania więzów handlowych, rozwoju społecznego, edukacji, młodzieży, turystyki, sportu i rekreacji²⁵. Sieć Mercociudades od początku swojego istnienia domagała się od Mercosur włączenia społeczeństwa obywatelskiego w proces integracji regionalnej i wspierania oddolnych inicjatyw integracyjnych. Zwracano uwagę, że w Mercosur brakuje reprezentacji władz lokalnych i organizacji pozarządowych (przy czym jest np. reprezentacja związków zawodowych i pracodawców²⁶), a inicjowana odgórnie integracja (*top-down*) nigdy się w pełni nie powiedzie bez włączenia oddolnych inicjatyw integracyjnych (*bottom-up*). Znalazło to swój wyraz w przyjętej we wrześniu 1996 roku w Porto Alegre deklaracji sieci Mercociudades, która zwracała Mercosur do decentralizacji procesu decyzyjnego, czyli większego zaangażowania partnerów społecznych w proces integracji regionalnej, by mogli oni z niej czerpać realne korzyści, a także do tego, by ta integracja nie była zdominowana tylko i wyłącznie przez kwestie gospodarcze²⁷.

Problematyka integracji na poziomie subnarodowym znalazła się w agendzie Mercosur dopiero w roku 2000. Wtedy zapadła decyzja Rady Wspólnego Rynku (CMC – Consejo del Mercado Común) o powołaniu Specjalnego Zgromadzenia Gmin i Intendencji (REMI) jako organu pomocniczego Grupy Wspólnego Rynku (GMC – Grupo Mercado Común)²⁸, którego rolę i zadania zdefiniowano niezbyt jasno. Choć to głównie sieć Mercociudades lobbowała na rzecz powstania REMI, to jej przedstawiciele nie zostali włączeni w jego prace. Delegatów jednostek samorządów terytorialnych desygnowały do tego gremium rządy czterech państw członkowskich Mercosur. Skutkowało to tym, że podczas obrad REMI tak naprawdę nie realizowano wspólnego interesu regionalnego, lecz prezentowano stanowiska narodowe. Sprzeciw przedstawiciele jednego z państw całkowicie dezorganizował dalsze prace REMI²⁹. W związku ze swoją nieskutecznością i pod nieustannym nacis-

²⁵ *Autoridades*, Mercociudades.org. 2014, <http://www.mercociudades.org/node/2275> (dostęp: 03.09.2014).

²⁶ Konsultacyjne Forum Gospodarczo-Społeczne Mercosur (FCES – Foro Consultivo Económico-Social del Mercosur).

²⁷ *Declaración de Porto Alegre*, Mercociudades/Cumbre/Acta, no. 01/96, 05-06.09.1996, <http://www.mercociudades.org/sites/portal.mercociudades.net/files/archivos/documentos/Documentos-Fundacionales/1996actaportoalegre.pdf> (dostęp: 05.09.2014).

²⁸ GMC to organ wykonawczy Mercosur.

²⁹ A. Oroño, „La cuestión local en el MERCOSUR. Estado de situación, desafíos, y temas para una nueva agenda”, w: G. Caetano (coord.), *La reforma institucional del MERCOSUR. Del diag-*

kiem sieci Mercociudades REMI zdecydowało w końcu o przekształceniu się w FCCR, które miało działać na nieco innych zasadach, a przede wszystkim z udziałem przedstawicieli sieci Mercociudades. Ta transformacja miała również zagwarantować realne upodmiotowienie przedstawicieli władz miejskich i regionalnych w pracach na forum Mercosur³⁰. Cel ten nie został jednak w pełni osiągnięty. FCCR wciąż pełni tylko i wyłącznie funkcje konsultacyjne dla GCM i nie należy do ważnych organów Mercosur. W związku z tym poziom zaangażowania jednostek samorządu terytorialnego w prace FCCR w ostatnich latach systematycznie spada. Mimo tych problemów i ograniczeń FCCR wciąż stara się lobbować na rzecz podniesienia poziomu partycypacji społecznej w regionalnych procesach integracji, proponując jednocześnie inicjatywy dotyczące wzmocnienia integracji transgranicznej. W najbliższym czasie FCCR nie ma jednak najmniejszych szans na przekształcenie się w południowoamerykański odpowiednik Komitetu Regionów Unii Europejskiej. Najpierw należałoby bowiem wypracować skuteczny model funkcjonowania FCCR i nieco wzmocnić jego pozycję w strukturze instytucjonalnej Mercosur, co na tym etapie jest nie lada wyzwaniem, wymagającym całościowej zmiany filozofii integracji w ramach MERCOSUR na gruncie koncepcji subsydiarności i wielosegmentowego zarządzania politycznego (*multi level governance*).

Na początku XXI wieku władze Mercosur zainteresowały się także kwestią współpracy transgranicznej. W efekcie tego w 2002 roku zapadła decyzja CMC o utworzeniu Grupy *ad hoc* ds. Integracji Transgranicznej (GAHIF – Grupo ad hoc sobre Integración Fronteriza), której celem miało być m.in. wypracowanie rozwiązań ułatwiających swobodny przepływ osób w ramach Mercosur. Prace GAHIF – podobnie jak REMI – nie przynosiły większych rezultatów, m.in. dlatego że nie zaangażowano w nie przedstawicieli stref przygranicznych i jednostek samorządu terytorialnego. To była typowa dla Mercosur próba narzucania odgórnych rozwiązań

nóstico a las propuestas, Centro de Formación para la Integración Regional (CEFIR), Montevideo 2009, <http://cefir.org.uy/wp-content/uploads/downloads/2012/05/La-reforma-institucional-del-MERCOSUR.-Del-diagn%C3%B3stico-a-las-propuestas.pdf> (dostęp: 05.09.2014). Por. T. Vigevani, H. Ronanzini Júnior, D. Prado, M. Miklos, *Actores locales, cooperación descentralizada y fortalecimiento institucional: posibilidades de profundización del Mercosur*, w: *Anuario de la cooperación descentralizada*, Observatorio de Cooperación Descentralizada, Barcelona 2011, <http://observ-ocd.org/sites/observ-ocd.org/files/publicacion/docs/arttullogivegani.pdf> (dostęp: 09.09.2014).

³⁰ W ramach FCCR działają dwa komitety – Komitet Gmin Miejskich (CM – Comité de Municipios) i Komitet Stanów Federalnych, Prowincji i Departamentów (CEFPD – Comité de Estados Federados, Provincias y Departamentos). Problematyką współpracy transgranicznej w ramach FCCR zajmuje się Grupa Robocza ds. Integracji Transgranicznej (GTIF – Grupo de Trabajo de Integración Fronteriza).

bez zasięgania opinii społeczeństwa obywatelskiego. Problem jednak w tym, że proces uzgadniania decyzji w gronie państw członkowskich Mercosur bywa bardzo czasochłonny, głównie ze względu na przywiązanie przedstawicieli państw-stron do myślenia w kategoriach narodowych (silne wpływy nacjonalistyczne), co prowadzi do ścierania się zupełnie odmiennych stanowisk, których często nie da się ze sobą pogodzić. W rzeczywistości dużym wyzwaniem jest uwzględnienie interesów małych państw unitarnych – Paragwaju i Urugwaju – z ogromnymi państwami federalnymi – Argentyną i Brazylią. Z tego względu współpraca transgraniczna może się rozwijać głównie dzięki porozumieniom bilateralnym. Jednym z przykładów takich działań jest argentyńsko-brazylijskie *Porozumienie o strefach przygranicznych* (podpisane w 2005 roku), na mocy którego wprowadzono dla obywateli stref przygranicznych obu państw dokumenty uprawniające do łatwiejszego przekraczania granicy (TVF – *Tarjeta de Tránsito Vecinal*). Warto pamiętać, że w przygotowywaniu tego rozwiązania współuczestniczyły komitety graniczne/integracji³¹.

Projekty współpracy międzyregionalnej i transgranicznej nie mogą się oczywiście obejść bez odpowiednich źródeł ich finansowania oraz tzw. „dobrych praktyk”. W tych kwestiach swoim doświadczeniem może służyć Unia Europejska, dysponująca funduszami strukturalnymi, w tym najstarszym i zarazem największym z nich – utworzonym w 1975 roku Europejskim Funduszem Rozwoju Regionalnego. Jego celem jest: „przyczynianie się do korygowania podstawowych dysproporcji regionalnych we Wspólnocie poprzez niwelowanie różnic w poziomach rozwoju oraz zacofania regionów”³². To właśnie różnice w poziomie rozwoju państw członkowskich Mercosur i zacofanie wielu regionów, zwłaszcza przygranicznych, jest tym, co w sporej mierze utrudnia integrację w ramach tej organizacji.

Problem wsparcia państw i regionów mniej rozwiniętych pojawił się na forum Mercosur w 2003 roku z inicjatywy Urugwaju i Paragwaju. Państwa te uznały,

³¹ Komitety graniczne (*comités de frontera*) – obecnie komitety integracji (*comités de integración*) zaczęły powstawać na granicach państw regionu Stożka Południowego w połowie lat osiemdziesiątych. Tworzą je dyplomaci, przedstawiciele służb mundurowych (policja, służby graniczne i celne), reprezentanci władz regionalnych, organizacji pozarządowych i przedsiębiorcy. Problematyka obrad jest bardzo szeroka, obejmując m.in.: usprawnienia w przekraczaniu granicy, sprawy celne, współpracę policyjną, problem migracji, rozwój infrastruktury komunikacyjnej, ochronę fito- i zoosanitarną, rozwój gospodarczy obszarów przygranicznych, turystyki, wymiany kulturalnej, a także współpracę w zakresie edukacji i sportu. Zadaniem tych komitetów jest proponowanie władzom centralnym praktycznych rozwiązań, które usprawniłyby ruch graniczny i pobudziły współpracę transgraniczną.

³² *Fundusze europejskie*, Portal Funduszy Europejskich, 2014, <http://www.funduszeuropejskie.gov.pl/Strony/glowna.aspx> (dostęp: 05.09.2014).

że bez dodatkowej pomocy finansowej ze strony większych partnerów integracja w ramach Mercosur doprowadzi jedynie do jeszcze większych dysproporcji rozwojowych w regionie Stożka Południowego. Asunción i Montevideo groziły nawet wycofaniem się z Mercosur. Rządzący wówczas w Argentynie i Brazylii lewicowi prezydenci – odpowiednio Néstor Kirchner i Luiz Inácio Lula da Silva – postanowili okazać solidarność z mniejszymi partnerami integracji. Decyzja o utworzeniu Funduszu Konwergencji Strukturalnej Mercosur (FOCEM – *Fondo para la Convergencia Estructural del MERCOSUR*) zapadła w 2004 roku. Od 2005 roku fundusz ten dysponował rocznym budżetem 100 mln USD, a po przystąpieniu Wenezueli do Mercosur w 2012 roku FOCEM dysponuje kwotą 127 mln USD rocznie³³. FOCEM został utworzony celem promowania konkurencyjności, spójności społecznej (zwłaszcza w strefach przygranicznych) oraz zmniejszania nierówności między państwami-stronami Mercosur³⁴. Jest zatem w szczególności ukierunkowany na państwa i regiony słabiej rozwinięte. W jego ramach funkcjonują cztery programy: I – konwergencji strukturalnej (64,1% przeznaczonych środków); II – rozwoju konkurencyjności (17,6%); III – spójności społecznej (18,2%); IV – wzmacniania struktury instytucjonalnej i procesu integracji (0,1%)³⁵. Największy wkład finansowy wnoszą Brazylia (70%) i Argentyna (27%), a najwięksi beneficjenci – do czasu przystąpienia Wenezueli do Mercosur – to Paragwaj (48%) i Urugwaj (32%)³⁶. Kwota, którą dysponuje FOCEM (do tej pory rozdysponowano 1,1 mld USD) jest realnie stosunkowo niska, ale z drugiej strony, dzięki nawet tak niewielkim funduszom możliwa jest realizacja różnych pożytecznych projektów. Paragwaj i Urugwaj rozwijają dzięki nim swoją infrastrukturę drogową, kolejową i energetyczną³⁷. FO-

³³ *MERCOSUR financia 37 proyectos en regiones menos desarrolladas del Bloque*, Agencia de Noticias Parlasur, 12.05.2014, <http://www.parlamentodelmercosur.org/innovafront/search.jsp> (dostęp: 08.09.2014).

³⁴ Decyzja CMC, no. 18/05, art. 1.

³⁵ *La integración fronteriza en el marco del proceso de convergencia de América Latina y el Caribe*, Sistema Económico Latinoamericano y del Caribe (SELA), Caracas 2011, s. 53.

³⁶ E. Llenderozas, S. Parra, V. Túñer, „Paraguay y Uruguay: Estrategias de inserción nacional y su impacto en la integración regional”, w: L. Martínez Alfonso, L. Peña, M. Vazquez (coord.), *Anuario de la integración regional de América Latina y el Gran Caribe 2008-2009*, Coordinadora Regional de Investigaciones Económicas y Sociales (CRIES), Buenos Aires 2008, s. 205, <http://www10.iadb.org/intal/intalcdi/PE/2009/02450.pdf> (dostęp: 05.09.2014).

³⁷ Zrealizowane przy wsparciu FOCEM projekty to np.: budowa linii elektrycznych Itaipú-Asunción w Paragwaju i Candiota (Brazylia)-San Carlos (Urugwaj), budowa dróg w Urugwaju czy też duży regionalny program zwalczania pryszczycy (R.P. Arslanian, „O Mercosul, do Tratado de Assunção até hoje”, w: J.V. de Sá Pimentel, A. Wehling, *A América do Sul e a integração regional*, Fundação Alexandre de Gusmão, Brasília 2012).

CEM wspiera też rozwój małych i średnich przedsiębiorstw z myślą o tworzeniu przez nie miejsc pracy i napędzaniu gospodarki. Fundusz ten ma jednak wiele zasadniczych wad. Jedną z nich – w kontekście tematyki tego artykułu – jest mała liczba sfinansowanych projektów współpracy międzyregionalnej i transgranicznej. Na 37 projektów, które FOCEM sfinansował do roku 2013, tylko cztery miały charakter transgraniczny³⁸. Powodem tego stanu rzeczy jest wyłącznie realizacja interesów poszczególnych państw, a nie myślenie o rozwoju regionu jako całości. Poza tym problemem jest sposób rozdzielania środków z FOCEM. To władze państwowe decydują, które projekty będą starać się o sfinansowanie, a następnie przedstawiciele ministerstw spraw zagranicznych i gospodarki na forum Mercosur starają się o pozyskanie środków na ich realizację. To w znacznym stopniu ogranicza rolę władz regionalnych i organizacji pozarządowych³⁹. W związku z tym, że budżet FOCEM nie jest duży, wielkie projekty transgranicznej integracji infrastrukturalnej w regionie Stożka Południowego, czyli przede wszystkim połączenia międzyoceaniczne⁴⁰, są finansowane głównie ze środków Międzyamerykańskiego Banku Rozwoju (BID – Banco Interamericano de Desarrollo)⁴¹, który jest własnością państw wchodzących w skład OPA. Inicjatywy współpracy międzyregionalnej i transgranicznej w regionie Stożka Południowego mogą również liczyć na znacznie mniejsze środki z Funduszu na Rzecz Rozwoju Niziny La Platy (FONPLATA – Fondo Financiero para el Desarrollo de la Cuenca de la Plata) czy też Hiszpańskiej Agencji na rzecz Współpracy Międzynarodowej i Rozwoju (AECID – Agencia Española de Cooperación Internacional para el Desarrollo).

Unia Europejska jest głównym partnerem handlowym Mercosur i niektóre jej państwa członkowskie oraz regiony europejskie aktywnie angażują się w rozwój współpracy terytorialnej w regionie Stożka Południowego. Wsparcie to polega głównie na przekazywaniu „dobrych praktyk” poprzez finansowanie i realizację wspólnych projektów. Przede wszystkim należy wspomnieć o uruchomionym w 1995 roku programie współpracy regionalnej Komisji Europejskiej z Ameryką Łacińską URB-AL. Jego celem jest wzmocnienie spójności społecznej i terytorial-

³⁸ *MERCOSUR financia 37 proyectos...*, op. cit.

³⁹ M. Botto, „La dimensión subnacional en los procesos de integración regional. Un análisis a partir de la experiencia del Mercosur”, FLACSO/Argentina, *Documento de Trabajo*, no. 64, febrero 2013, <http://trii.flacso.org.ar/la-dimension-subnacional-en-los-procesos-de-integracion-regional-un-analisis-a-partir-de-la-experiencia-del-mercotur/> (dostęp: 08.09.2014).

⁴⁰ Chodzi o drogowe korytarze transportowe (*corredores bioceánicos*) Buenos Aires-Valparaíso i Porto Alegre-Santa Fe-Córdoba-La Serena oraz rzeczny Asunción-Buenos Aires.

⁴¹ Poprzez Wielostronny Fundusz Inwestycyjny (FOMIN – Fondo Multilateral de Inversiones).

nej na poziomie subpaństwowym (miasta, gminy, departamenty, stany, prowincje), a także pobudzanie współpracy transgranicznej w Ameryce Łacińskiej na wielu płaszczyznach⁴². Koordynacją III fazy tego programu, realizowanej w latach 2009-2012 (z budżetem 64 mln EUR) zajmowało się Biuro Koordynacji i Orientacji URB-AL (OCO URB-AL – Oficina de Coordinación y Orientación) jako reprezentacja konsorcjum, w skład którego wchodziły władze prowincji Barcelona (jako lider), region Toskania, stolica Kostaryki San José, stolica Kolumbii Bogota, argentyńska prowincja Santa Fe oraz Międzynarodowa Fundacja na rzecz Administracji i Polityk Publicznych w Iberoameryce (FIIAP – Fundación Internacional y para Iberoamérica de Administración y Políticas Públicas)⁴³. Ponadto Dyrekcja Generalna Polityki Regionalnej Unii Europejskiej w 2012 roku sfinansowała projekt „Współpraca Unii Europejskiej i Ameryki Łacińskiej dotycząca współpracy transgranicznej w zakresie polityki regionalnej”, dzięki któremu reprezentanci regionów z pogranicza argentyńsko-chilijskiego i chilijsko-peruwiańsko-boliwijskiego mieli możliwość odbycia wizyt studyjnych w euroregionach. Inny przykład to zainicjowany w 2007 roku projekt „Otwarte Granice” (*Fronteras Abiertas*) współfinansowany przez włoskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych przy zaangażowaniu takich regionów, jak Lombardia, Piemont, Toskania, Umbria i Prowincja Autonomiczna Bolzano, realizowany przez Centrum Studiów nad Polityką Międzynarodową w Rzymie (CeSPI – Centro Studi di Politica Internazionale) i Instytut Włosko-Latynoamerykański (IILA – Istituto Italo-Latino Americano), którego celem jest stworzenie Międzyregionalnej Sieci na Rzecz Współpracy Transgranicznej i Integracji Latynoamerykańskiej. Partnerami ze strony latynoamerykańskiej są Sieć Mercociudades oraz jednostki samorządu terytorialnego, m.in. z pogranicza argentyńsko-brazylijsko-paragwajskiego (Triple Frontera) i chilijsko-boliwijsko-peruwiańskiego⁴⁴. We wsparcie współpracy transgranicznej w Mercosur zaangażowała się również Hiszpania poprzez AECID, która wraz z Mercociudades i FCCR realizowały projekt „Integracja graniczna w Mercosur”. W październiku 2010 roku Stowa-

⁴² *Urb-Al*, Oficina de Coordinación y Orientación – OCO, 2009, <http://www.urb-al3.eu/index.php/?resetmenu=1> (dostęp: 09.09.2014).

⁴³ O. de la Varga Mas, *La tercera fase del programa de cooperación regional URB-AL*, w: *Anuario de la cooperación descentralizada*, Montevideo 2010, s. 116, <http://observ-ocd.org/sites/observ-ocd.org/files/publicacion/docs/artoctavi.pdf> (dostęp: 11.09.2014).

⁴⁴ Por. S. Marteles Moreno, „Fortalecimiento de la gobernanza trans-fronteriza en América Latina a través de la cooperación descentralizada: la experiencia del Programa Fronteras Abiertas”, *Si Somos Americanos – Revista de Estudios Transfronterizos*, vol. X, no. 1, 2010, <http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=337930337008> (dostęp: 12.09.2014); J.L. Rhi-Sausi, D. Conato (coord.), *Cooperación transfronteriza e integración en América Latina*, CeSPI, Roma 2009.

rzyszenie Europejskich Regionów Granicznych (SERG) opublikowało raport pt. „Współpraca transgraniczna w Ameryce Łacińskiej”, w którym dokonano oceny dotychczasowej współpracy transgranicznej w Ameryce Łacińskiej i zawarto wskazówki w kwestii jej dalszego rozwoju (tzw. mapa drogowa rozwoju współpracy transgranicznej w partnerstwie z Unią Europejską i innymi europejskimi partnerami)⁴⁵.

Zakończenie

Idea międzynarodowej współpracy subpaństwowych jednostek terytorialnych, a w jej ramach współpracy międzyregionalnej i transgranicznej w regionie Stożka Południowego zaczęła się rozwijać wraz z procesem demokratyzacji w tym regionie, czyli od połowy lat osiemdziesiątych ubiegłego wieku. Współpraca ta wpisywała się w zjawisko zyskiwania na znaczeniu niepaństwowych uczestników stosunków międzynarodowych, co z kolei stanowiło konsekwencję procesów globalizacji. W ten sposób zakorzeniona już w Ameryce Łacińskiej i realizowana z lepszym lub gorszym skutkiem idea integracji międzynarodowej została uzupełniona o integrację międzyregionalną. Specyfiką regionu Stożka Południowego jest fakt, że ton tej integracji nadają głównie miasta zrzeszone w sieci Mercociudades, prowadząc jednocześnie intensywne działania na rzecz podniesienia poziomu partycypacji społecznej w procesie integracji w ramach Mercosur. Współpraca terytorialna została wymuszona koniecznością skutecznej reakcji na pogłębiające się współzależności i wyzwania globalnej konkurencji, co wymaga od jednostek subpaństwowych budowania na własną rękę sieci transgranicznych powiązań, nie tylko na płaszczyźnie gospodarczej, ale w dużo szerszym obszarze problemowym. Siłą rzeczy wzrasta znaczenie paradyplomacji, choć jednocześnie nie brakuje przeciwników nadmiernej decentralizacji państwa. Dalszy rozwój współpracy międzyregionalnej i transgranicznej wydaje się być w dużej mierze uzależniony od postępów integracji w ramach Mercosur.

⁴⁵ *Cross-Border Cooperation in Latin America. Contribution to the Regional Integration Process*, Association of European Border Regions (AEBR), Gronau 2010, http://ec.europa.eu/regional_policy/international/pdf/final_report_cbc_la_en.pdf (dostęp: 12.09.2014).

Bibliografia

- Arslanian, Regis P. (2012), „O Mercosul, do Tratado de Assunção até hoje”, w: José Vicente de Sá Pimentel, Arno Wehling, *A América do Sul e a integração regional*, Fundação Alexandre de Gusmão, Brasília.
- Autoridades* (2014), Mercociudades.org, <http://www.mercociudades.org/node/2275> (dostęp: 03.09.2014).
- Bloque Argentino de la Unión de Parlamentarios del MERCOSUR (BAUPM)* (2014), Diputados de Santa Fe, <http://www.diputadosantafe.gov.ar/actividad-legislativa/comisiones/comisiones-especiales/bloque-argentino-de-la-union-de-parlamentarios-del-mercosur-baupm> (dostęp: 08.09.2014).
- Botto, Mercedes (2013), *La dimensión subnacional en los procesos de integración regional. Un análisis a partir de la experiencia del Mercosur*, FLACSO/Argentina, Documento de Trabajo, no. 64, febrero 2013, <http://rrii.flacso.org.ar/la-dimension-subnacional-en-los-procesos-de-integracion-regional-un-analisis-a-partir-de-la-experiencia-del-mercosur/> (dostęp: 08.09.2014).
- Caetano, Gerardo (coord.) (2009), *La reforma institucional del MERCOSUR. Del diagnóstico a las propuestas*, Centro de Formación para la Integración Regional (CEFIR), Montevideo, <http://cefir.org.uy/wp-content/uploads/downloads/2012/05/La-reforma-institucional-del-MERCOSUR.-Del-diagn%C3%B3stico-a-las-propuestas.pdf> (dostęp: 05.09.2014).
- Carlino Alicia; Veiravé Federico (2003), „Buscando moderar los efectos de la globalización. La Provincia del Chaco y su participación en distintas organizaciones subregionales”, *Revista de la Facultad de Ciencias Económica*, año 1, no. 1, <http://eco.unne.edu.ar/revista/01/06.pdf> (dostęp: 02.09.2014).
- Cross-Border Cooperation in Latin America. Contribution to the Regional Integration Process* (2010), Association of European Border Regions (AEBR), Gronau, http://ec.europa.eu/regional_policy/international/pdf/final_report_cbc_la_en.pdf (dostęp: 12.09.2014).
- Declaración de Porto Alegre* (1996), Mercociudades/Cumbre/Acta, no. 01, 05-06.09.1996, <http://www.mercociudades.org/sites/portal.mercociudades.net/files/archivos/documentos/DocumentosFundacionales/1996actaportoalegre.pdf> (dostęp: 05.09.2014).
- Descripción de la Red* (2014), Mercociudades.org, <http://www.mercociudades.org/node/2250> (dostęp: 03.09.2014).
- Ferrero, Mariano (2006), „La glocalización en acción: regionalismo y paradiplomacia en Argentina y el Cono Sur Latinoamericano”, *Revista Electrónica de Estudios Internacionales*, no. 10, <http://www.reei.org/index.php/revista/num11/articulos/glocalizacion-accion-regionalismo-paradiplomacia-argentina-cono-sur-latinoamericano> (dostęp: 03.09.2014).

- Fundusze europejskie* (2014), Portal Funduszy Europejskich, <http://www.funduszeuropejskie.gov.pl/Strony/glowna.aspx> (dostęp: 05.09.2014).
- Gallo Yahn Filho, Armando (2009), „Integração regional e governos subnacionais: a construção de uma agenda para o foro consultivo de municípios, estados federados, províncias e departamentos do Mercosul”, *Revista de Ensaios dos Cursos de Relações Internacionais e Economia (RECRIE)*, vol. 1, <http://www3.fsa.br/proppex/recr/numero1/recrietexto72009.pdf> (dostęp: 02.09.2014).
- Greta, Marianna (2003), *Euroregiony a integracja europejska. Wnioski dla Polski*, Wydawnictwo Uniwersytet Łódzki, Łódź.
- La integración fronteriza en el marco del proceso de convergencia de América Latina y el Caribe* (2011), Sistema Económico Latinoamericano y del Caribe (SELA), Caracas.
- Llenderozas, Elsa; Parra, Sol, Túñer Vanesa (2008), „Paraguay y Uruguay: Estrategias de inserción nacional y su impacto en la integración regional”, w: Laneydi Martínez Alfonso, Lázaro Peña, Mariana Vazquez (coord.), *Anuario de la Integración Regional de América Latina y el Gran Caribe 2008-2009*, Coordinadora Regional de Investigaciones Económicas y Sociales (CRIES), Buenos Aires <http://www10.iadb.org/intal/intalcdi/PE/2009/02450.pdf> (dostęp: 05.09.2014).
- Maira, Luis (ed.) (2010), *La política internacional subnacional en América Latina*, Libros del Zorzal, Buenos Aires.
- Marteles Moreno, Silvia (2010), „Fortalecimiento de la gobernanza trans-fronteriza en América Latina a través de la cooperación descentralizada: la experiencia del Programa Fronteras Abiertas”, *Si Somos Americanos – Revista de Estudios Transfronterizos*, vol. X, no. 1, <http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=337930337008> (dostęp: 12.09.2014).
- Martínez Alfonso, Laneydi; Peña, Lázaro; Vazquez, Mariana (coord.) (2008), *Anuario de la Integración Regional de América Latina y el Gran Caribe 2008-2009*, Coordinadora Regional de Investigaciones Económicas y Sociales (CRIES), Buenos Aires, <http://www10.iadb.org/intal/intalcdi/PE/2009/02450.pdf> (dostęp: 05.09.2014).
- MERCOSUR financia 37 proyectos en regiones menos desarrolladas del Bloque* (2014), Agencia de Noticias Parlasur, 12.05.2014, <http://www.parlamentodelmercosur.org/innovafont/-search.jsp> (dostęp: 08.09.2014).
- Organización Institucional* (2014), ZICOSUR, http://www.zicosur.org.ar/Nueva_ZICOSUR/espanol/index1.php?pag=organizacion (dostęp: 04.09.2014).
- Oroño, Abel (2009), „La cuestión local en el MERCOSUR. Estado de situación, desafíos, y temas para una nueva agenda”, w: Gerardo Caetano (coord.), *La reforma institucional del MERCOSUR. Del diagnóstico a las propuestas*, Centro de Formación para la Integración Regional (CEFIR), Montevideo, <http://cefir.org.uy/wp-content/uploads/down->

loads/2012/05/La-reforma-institucional-del-MERCOSUR.-Del-diagn%C3%B3stico-a-las-propuestas..pdf (dostęp: 05.09.2014).

- Pere Plaza i Font, Joan (2013), „Los Cuatro Motores para el Mercosur. Un ejemplo de difusión de ideas”, *Revista Parlamentaria de la Asamblea de Madrid*, no. 29, diciembre, <http://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=4625496> (dostęp: 04.09.2014).
- Pimentel, José Vicente de Sá; Wehling Arno (2012), *A América do Sul e a integração regional*, Fundação Alexandre de Gusmão, Brasília.
- Que es ZICOSUR* (2014), ZICOSUR http://www.zicosur.org.ar/Nueva_ZICOSUR/espanol/index1.php?pag=descripcion (dostęp: 03.09.2014).
- Rhi Sausi, José Luis; Oddone, Nahuel (2010), „Cooperación e integración transfronteriza en América Latina y el MERCOSUR”, w: Luis Maira (ed.), *La política internacional subnacional en América Latina*, Libros del Zorzal, Buenos Aires.
- Rhi-Sausi José Luis, Conato Dario (coord.) (2009), *Cooperación transfronteriza e integración en América Latina*, CeSPI, Roma.
- Toczyski, Witold (red.) (1998), *Międzynarodowa współpraca regionów*, Uniwersytet Gdański, Gdańsk.
- Urb-Al*. (2009), Oficina de Coordinación y Orientación – OCO, <http://www.urb-al3.eu/index.php/?resetmenu=1> (dostęp: 09.09.2014).
- Varga Mas, Octavio de la (2010), „La tercera fase del programa de cooperación regional URB-AL”, *Anuario de la Cooperación Descentralizada*, Montevideo, <http://observ-ocd.org/sites/observ-ocd.org/files/publicacion/docs/artoctavi.pdf> (dostęp: 11.09.2014).
- Vigevani Tullo; Ronanzini Júnior Haroldo; Prado Débora; Miklos Manoela (2011) „Actores locales, cooperación descentralizada y fortalecimiento institucional: posibilidades de profundización del Mercosur”, *Anuario de la Cooperación Descentralizada*, Observatorio de Cooperación Descentralizada, Barcelona, <http://observ-ocd.org/sites/observ-ocd.org/files/publicacion/docs/arttullogivegani.pdf> (dostęp: 09.09.2014).